

KIRJA-ARVIO:

RAJAT, SUOT, LOUHIKOT – NAISILLA NIMETYT

Kaija Mallat 2007: Naiset rajalla. Kyöveli, Nainen, Naara(s), Neitsyt, Morsian, Akka ja Ämmä Suomen paikannimissä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1122. Helsinki: SKS. 191 sivua, 12 liitettä.

Tarja Kupiainen

Kun ihmiselle tulee tarve puhua jostain paikasta, hän nimeää sen. Nimi erottaa paikan toisista paikoista, eikä kahdella samanlaisellakaan paikalla tai luonnonmuodostelmalla voi saman yhteisön piirissä olla samaa nimeä. Nimeäminen ei ole satunnaista, vaan se noudattaa tiettyä logiikkaa. Nimistöntutkija Kaija Mallatin suomen kielen väitöskirjassa naiseen viittaavista paikannimistä on alkuasetelmiltaan perinteentutkijalle ja naistutkijalle inspiroivaa luettavaa, sillä tutkimuksessa pyritään selvittämään, miksi paikoille on annettu juuri naiseen viittaavia nimiä.

Kaija Mallat oli havainnut Länsi-Suomen rautakautisten kalmistojen nimiä kartoittaessaan, että esihistoriallisten kalmistojen tai niiden lähipaikkojen nimissä esiintyy usein naista merkitsevä ilmaus. Näin alkuperäinen tutkimusaihe, ”Suomen rautakautisten kalmistojen nimet”, sai väistyä ja antaa tilaa naisiin liittyvälle paikannimistölle, joka muodostaa yhtenäisen ja kiinnostavan mutta kitsaasti tutkitun ja Mallatin mukaan myös väärintulkitun ryhmän. Tutkimukselle oli siis selvästi tarvetta, ja naisnäkökulma sekä aineistossa että tutkimusotteessa herättää ainakin tämän lukijan mielenkiinnon. Miten ikivanhojen paikannimien merkitykset avautuvat nykyihmiselle? Miten tehdä jo kenties läpinäkymättömäksi käynyt ymmärrettäväksi? Tällaisen haasteen ottaa Mallat rohkeasti vastaan muun muassa Veikko Anttosen (esim. 1996) uskontotieteellisten tutkimusten inspiroimana.

Tutkimuksen perusaineisto koostuu noin 4000 paikannimestä, joista Akka- ja Ämmä-alkuiset muodostavat valtaosan, yhteensä lähes 3000; Kyöveli-, Nais-, Naara(s)-, Neitsyt- ja Morsian-nimiä löytyy kutakin sadasta noin kolmeensataan. Mallat huomauttaa, että hän on jättänyt Tyttö-, Tytär-, Likka-, Piika ja Vanhapiika-nimet tämän tutkimuksen ulkopuolelle, sillä niistä on tehty kattava pro gradu -työ (Puhakka 1994). Toisaalta Emo-, Emä, Emäntä-, Vaimo-, Äiti-, Mummo-, Mummu- ja Täti-nimet

hän rajaa tutkimuksestaan ulos siksi, että niiden kokonaismäärä on liian pieni, jotta niiden pohjalta voisi tehdä tulkintoja. Liitteistä löytyy kattavat luettelot tutkimuksen kohteena olevista paikannimistä, minkä lisäksi Mallat on liittänyt tekstin yhteyteen havainnollistavia levinneisyyskarttoja.

Mallat esittää päätavoitteekseen mytologisten paikannimien esiin nostamisen. Mytologisiin paikannimiin kyllä viitataan suomalaisessa nimistötutkimuksessa, mutta Mallatin mukaan termi on jätetty määrittelemättä. ”Pikemminkin vaikuttaa siltä, että paikannimet on tulkittu mytologisiksi lähinnä silloin, kun muut tulkintavaihtoehdot ovat osoittautuneet mahdottomiksi”, hän kirjoittaa (s. 12). Hän ottaakin vaativaksi tehtäväkseen koettaa rakentaa sellainen teoria, jonka avulla mytologisia paikannimiä voisi tunnistaa ja ymmärtää. Tämä edellyttää mytologisen paikannimen määrittelyä ja sen kriteerien hahmottelua, minkä Mallat myös esittää pyrkimykseseen.

NAISILLA MERKITYT PAIKAT

Kaija Mallatin tutkimusote on etymologinen, ja hän tulkitsee tutkimusaineistonsa paikannimet selvittämällä niihin sisältyvät sanat sekä nimien taustan. Hän erottelee nimiryhmistä iältään erilaiset nimet ja ottaa taustoituksessa huomioon, millaiseen paikkaan ja sijaintiin nimi viittaa (tutkija puhuu tässä yhteydessä paikan lajista: esim. suo, kivikko, mäki, järvi). Lisäksi Mallat tarkastelee nimissä esiintyvien naista tarkoittavien sanojen semantiikan; paikannimiaineistonsa lävitse hän tekee huomioita myös naisiin viittaavien sanojen konnotaatioista. Tutkimusote paljastaa naista tarkoittavien sanojen affektiivisen luonteen, mikä näkyy myös paikannimissä.

Naista tarkoittavalla sanalla alkavien paikannimien taustalla voi olla kyseisellä paikalla naisten tekemä työ, asuminen tai omistus, ja Naistenpolku on voinut viitata naisten kulkureittiin ja Ämmänniitty isoäidin maatilaan. Myös esimerkiksi pieni koko tai viljelysmaan huono laatu voivat selittää naiseen kiinnittyvän paikannimen alkuosan. Akanlampi voi olla mitätön suolampi, mutta toisaalta Ämmänkosken nimen puolestaan on voinut saada vesistön suurin ja jylhin vedenvoiman näyte. Neitsyt-alulla on taas nimetty usein korkeita, jyrkkiä ja louhikkaisia maankohoumia, jotka monesti sijaitsevat joko veden äärellä tai suon laidalla. Jotkin niistä ovat vieläpä rajapaikkoja, mikä antaa viitteitä siihen, että kyseessä voi tällöin olla mytologinen paikannimi.

Mallat luokittelee aineistonsa naisiin liittyvät paikat kolmeen ryhmään. Valtaosa nimistä kiinnittyy jyrkkärinteisiin ja louhikkoihin paikkoihin. Toisen ryhmän muodostavat vetiset, kosteat tai muuten veden läheisyydessä sijaitsevat paikat. Kolmas ryhmä on perinteentutkijan vinkkelistä kaikkein kiintoisin: mytologisiin paikkoihin liittyvät nimet. Osa aineiston paikannimistä voi sijoittaa jokaiseen kolmesta ryhmästä; ryhmien rajat eivät siis ole tarkkapiirteisiä.

Mallatin tavoitteena oli siis määritellä (tarkasti) mytologiset paikannimet, jotta niistä voisi muotoutua selkeä kategoria eikä kaatoluokka, johon työnnetään kaikki muihin, selkeisiin luokkiin taipumattomat paikannimet. Miten hän sitten onnistuu tässä, kieltämättä vaativassa tehtävässään?

Mytologisilla nimillä on voitu esimerkiksi vahvistaa ja niihin kiinnittyneen tarinaperinteen avulla havainnollistaa yhteisön normeja, kuten Mallat osoittaa esimerkiksi monen Morsius- tai Ämmänkiven kohdalla olevan. Mytologiset paikannimet kantavat itsessään määräyksiä, varoituksia ja kieltoja, niillä on kyky säilyttää tarinoita, kytkeä ne tiettyyn paikkaan ja näin tehdä ne konkreettisiksi. Tällaisia nimiä löytyy runsaasti naisiin viittaavista paikannimistä.

Määritelmänsä taustaksi Mallat vaikuttaa omaksuneen funktionalistisen teorian myytistä todetessaan, että ”mytologinen paikannimi siis sisältää ja välittää sellaista sosiaalisesti merkityksellistä tietoa, jonka avulla perustellaan jonkin vakiintuneen käytäytymistavan tai asiointilan alkuperää ja tehtävää yhteisössä” (s. 35). Voi pohtia, onko tämä määritelmä riittävä ja kyllin täsmällinen tai miten kytkentä johonkin alkuperään käytännössä voi toimia, kun kuitenkin puhutaan hämäristä tai aikojen saatossa ainakin hämärtyneistä merkityksistä.

Kaiken kaikkiaan Kaija Mallatin tutkimus on kiinnostava ja se varmaan elvyttää etymologista paikannimitutkimusta, kuten tekijä itse sanoo toivovansa. Perinteen tutkimuksen näkökulmasta on hienoa, että Mallat tarkastelee myös nimistöön liittyvää kertomusperinnettä. Naistutkimuksen kannalta puolestaan on virkistävää, kuinka hän tuo esille tietyt jämähtäneet ukonvirtaiset tulkinnat, kuten esimerkiksi Naara(s)-alkuisten paikannimien väkinäiseltä vaikuttava kytkeminen miehiin elinkeinoihin, kalastukseen ja metsästykseseen, vaikka sana *naaras* on ennen tarkoittanut nimenomaan naista. Naisen kirjoittaminen paikannimistöntutkimukseen on alkanut.

KIRJALLISUUS

ANTTONEN, VEIKKO 1996: *Ihmisen ja maan rajat. 'Pyhä' kulttuurisena kategoriana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 646. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

PUHAKKA, KATJA 1994: *Poika-, Tyttö-, Tytär-, Likka-, Piika-, Renki-, Vanhapiika- ja Vanhapiika-nimet ja niiden selitykset*. Painamaton pro gradu -työ. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

Filosofian tohtori Tarja Kupiainen on joensuulainen perinteentutkija.